

Derdi dünya olanın, dünya kadar derdi olurmuş.

-Yunus Emre-

Haricîlik (Havâric)

Yayınlama Tarihi: 04.09.2019

Hâricî “ayrılan, isyan eden” anlamında kullanılır. Hâricî olanların oluşturduğu fırkaya da Hâriciyye veya Havâric denir. Bu fırka Şiilik fırkası ile beraber ortaya çıkmıştır ve Hazreti Ali'nin döneminde görülmüştür.

Hariciye fırkası, Sıffin denilen yerde Hz. Ali (ra) ile Hz. Muaviye (ra)'ın arasındaki savaşın şiddetlendiği zamanda ortaya atılan hakem tayinini Hz. Ali'nin kabul etmesine karşı çıkan ve ondan ayrılanların meydana getirdiği bir fırkadır. Ancak bu fırkanın Hz. Osman (ra)'ın şehit edilmesinden önce de halifeye muhalif olanların arasında ilk defa oluştuğu da söylenir. Yemenli Yahudi asıllı Abdullah b. Sebe'nin Müslümanlar arasında halife Osman'a karşı fitne yayması, özellikle bedevi (çölde yaşayan) Araplar arasında halifeye karşı bir muhalefetin oluşmasına neden olmuştur. Bu muhalefet Haricilerin ilk türünü oluşturdu. Daha sonraki olaylar da, hariciliğin bedeviler arasında yayılmasını hızlandırdı

Hakem olayı sonucu Hz. Ali halifelikten azledilerek Muaviye halife oldu. Bunun karşısında Hariciler Hz. Ali'yi terk ederek, onun hakeme başvurması nedeniyle günaha girdiğini ve tövbe etmesi gerektiğini söylediler. Oysa bu grup daha önce Hz. Ali'yi hakem tayinine ve belirli bir hakemi kabul etmeye zorlamışlardı. Bu grup “Hüküm ancak Allah'ındır.” sloganıyla Hz. Ali'ye karşı geldiler ve

hatta onunla savaşmaya başladılar. Kendi düşüncelerini insanlara zorla kabul ettirmeye çalıştılar. Davranışları çılgıncaydı. Hz. Ali namaz kıldırırken ve vaiz verirken onu protesto ediyorlar ve cemaati terk ediyorlardı. Bazıları Hz. Ali ve Hz. Osman'a tabi olanları müşrik kabul edip onlara saldırıyorlardı.

Kendilerini bir taraftan takva ve ihlas sahibi olduklarını iddia ederken, bir taraftan da sapıklık, çılgınlık, aşırılık, katılık, taşkınlık, insanlara baskı ve zorla sapık görüşlerini kabullenmeye mecbur ediyorlardı. Çelişkili tutumlarının asıl sebebi, Harici olanların çoğunun bedevi Araplardan, pek azının şehirli Araplardan oluşudur. Bedeviler İslam'dan önce de fakir idiler. İslam'ın ilk döneminde bunların ekonomik durumları tam düzelmedi. Çöllerde zor şartlarda yaşamaya devam ettiler. İslam bunların kalplerini fethetti ama düşünceleri yüzeyseldi. Ufukları dar ve ilimden yoksundular. Yaşadıkları hayat tarzı onları sertliğe, şiddete ve kabalığa sürükledi.

Hz. Ali'yi terk edenler Kufe yakınındaki Harûrâ bölgesine çekildiler. Bunların sayısı 12000 kadardı. Kendi imamlarını seçtiler ve bu bölgede idareyi ele aldılar. Hz. Ali onlarla görüşmek ve ikna etmek için Abdullah b. Abbâs ı görevlendirdi. Ancak ikna olmadılar ve katı anlayışlarını sürdürdüler. Hz. Ali onlara bir mektupla hareketlerinin meşru

olmadığını, Kitap ve Sünnet’le amel etmediklerini bildirdi. Ancak Hariciler bunu da kabul etmediler.

H. Ali Şam'a bir askeri sefer hazırlığındayken, Haricilerin bazı Müslümanları haksız yere öldürmeleri ve Osman ve Ali'yi tekfir etmeyenin kafir olduğunu ve bu nedenle öldürülmeleri gerektiğini ilan etmeleri üzerine, H. Ali ordusuyla bunların üzerine yürüdü ve şehit edilen Müslümanların katillerinin teslim edilmesini istedi. Hariciler buna olumsuz cevap verdiler. Bunun üzerine Nehrevan denilen bölgede Hazreti Ali'nin ordusu Hariciler ile çarpışarak hemen hemen hepsini öldürdü. H. Ali'den intikam almak isteyen Hariciler h. 40 yılı 21 Ramazan'da H. Ali'ye suikast düzenleyerek öldürdüler.

Haricilerin isyanları Emevi döneminde de zaman zaman devam etti. Ancak bu isyanlar Muaviye tarafından şiddetli bir şekilde bastırıldı. Haricilerin birçoğu bu isyanlarda öldürüldü. Ancak tekrar tekrar isyan ettiler. Kufe yakınlarındaki Bânikyâ'da h. 59 da Haricilerin hemen hemen hepsi öldürüldü. Bu, Kufe Haricilerinin sonu oldu.

Basra bölgesinde de Hariciler zaman zaman isyan ettiler. Burada da sert tedbirlerle bu isyanlar bastırıldı. Birçok Harici kılıçtan geçirildi. 10000 civarında Harici h. 62-72 yılları arasında Yemame,

Hadramut, Yemen ve Taif'i işgal ettiler. Buralarda kendi aralarındaki ihtilaflar ve çekişmeler nedeniyle zayıf düştüler ve h.72 de Haccâc b. Yusuf es - Sekafî'nin gönderdiği ordu tarafından tamamen yok edildiler.

Emeviler devrinde Kuzey Afrika'da h. 102 de Harici isyanları başladı. Bu isyanlarda şehirler tahrip edildi. Bu isyanlar Emevilerin son yıllarında gönderdikleri orduyla bastırılamadı. Berberiler'in de kendilerine katılmaları ile Abbasi'nin kuruluş yıllarında Kuzey Afrika'da çeşitli isyanlar çıkardılar. H. 141 yılında başlayan bu isyanlar ancak Fatımiler tarafından bastırılabilirdi.

Harici fırkaların ortak prensipleri

Haricilerin prensipleri, kendilerine has düşüncelerinin, yüzeysel görüşlerinin, saf akıllarının, Kureyş'e ve bütün Mudar kabilelerine kızmalarının bir yansımasıdır. Hariciler Kuran'ın zahirine sınırsız sarılırlar, asıl maksadını anlamaya yanaşmazlardı. Ayet okunduğunda ilk akla gelen mana ile yetinirler, ondan zerre kadar ayrılmazlardı. Hariciler düşmanlarının hiçbir delillerini kabul etmezler ve onların görüşleri ile ikna olmazlardı. Bunun nedeni körü körüne düşüncelere bağlanmaları ve mezheplerinin kalplerine yerleşerek bütün düşünce ve idrak

yollarının tıkanmasıydı. Onların mezheplerini aşırı derece savunmaları bazen hadisler uydurarak Resulallah'a nispet etmelerine neden olmuştur.

Onların prensiplerinden bazıları şunlardı:

1) Halife ancak serbest ve sağlıklı bir seçimle iş başına gelebilir. Seçime bütün Müslümanlar katılmalıdır. Halife adaletli davrandığı, şeriatı ayakta tuttuğu, hatadan uzak bulunduğu sürece halifelik görevine devam eder. Eğer doğru yoldan ayrılırsa onun vazifeden alınması veya öldürülmesi gerekir.

2) Halifelik sadece Arap kabilelerinin bir aile malı değildir. Sadece Kureyş ve Araplara ait değildir. Halife olma hususunda bütün Müslümanlar eşittir.

3) Halifenin başa getirilmesi dinen vacip olmayıp sadece caizdir. Ancak ihtiyaç ve menfaat icabı vacip olabilir.

4) Onlara göre herhangi bir günah işleyen kafir olur. Günahlar arasında büyük küçük ayrımı yapmazlar. Onlar içtihad yapıp hataya düşenlerin dinden çıktığını kabul ederler. Bu nedenle içtihadlariyle Haricilerin bazı görüşlerine muhalefet eden Hz. Ali, Talha, Zübeyr ve diğer büyük sahabelerin dinden çıktıklarını iddia ederler. Bu nedenle de İslam toplumunu devamlı rahatsız etmişlerdir

Harici Fırkalar

İslam fırkaları içinde cesaret, sıkıntıya tahammül, inancı uğruna fedakarlık ve mücadeleden yılmamak gibi erdemler de hariciler başta gelmektedir. Bununla beraber sert tabiatlı, kendilerine mensup bulunmayan Müslüman gruplara karşı merhametsiz olmuşlardır. Bu nedenle Harici ruhu haşin, asi ve çevresine uyum sağlamayan bir insan tipinin simgesi olarak telâkki edilmiştir.

Herhangi bir mezhep yahut düşünce sisteminin doğru olarak anlaşılması ve yorumlanabilmesi büyük ölçüde mensuplarının sosyal ve kültürel seviyelerinin tespitine bağlıdır. Çoğunluğu bedevi Arap kabilelerinden oluşan, dini düşüncelerinin kabile taassubu etkisi altında olan ve genellikle sertlik temayülü içinde bulunan, görüşlerini nassların zahirine dayandıran Hariciler, muhalifleri bir yana kendi fırkaları arasında bile birlik sağlayamamış ve birbirlerini tekfire yönelmişlerdir. Bu bakımdan tarafsız alimlere göre aşırı gruplar bir yana, Hariciler dalalette kalmış fakat küfre girmemiş bir topluluktur.

Hariciler, hayır işlemek isterken sapıklığa düşmüşler, hem kendilerini hem de

çevresindekilerini yıpratmışlardır. Hakiki müminler, bu fırkanın sapık olduğuna hüküm vermişlerse de, kafir olduklarına dair hüküm vermemişlerdir. Bu nedenle Hz. Ali'nin taraftarlarına, kendisinden sonra Haricilerle savaşmamalarını vasiyet ettiği rivayet edilir. Çünkü hakkı ararken hataya düşen, batılı ararken sapıklığa düşen gibi değildir. Hz Ali Haricileri “hakkı ararken yollarını şaşırانlar”, Emevileri ise “batılı arayıp sapıklığa düşenler” olarak kabul ederdi.

Harici fırkaların bölünerek sayılarının artması, aralarında süren anlaşmazlıkları silahla halledilmeye çalışılması, bu grubun güçlü ve sürekli bir devlet kurmasını engellemiştir. Fakat mizaçlarından kaynaklanan sertlik, asilik ve kavgacılık özellikleri onları daima diğer Müslüman toplumlar ile savaşa zorlamıştır. Ancak sosyolojik olarak bir devlet kurma özelliklerine sahip olamadıklarından, sonunda toplumsal varoluşlarını sürdürememişlerdir.

Müslüman sayılan Harici fırkalar

1) *Ezarika*: Bunlar Hanife oğullarından Nâfi b. el – Ezrak’a tabi olanlardır. Bunlar en kalabalık ve en kuvvetli olan fırkadır. Bu fırka Emevilerle senelerce savaş yaptı. Sonunda kendi aralarındaki

anlaşmazlıklar ile zayıfladılar ve yenildiler. Böylece etkinlikleri tamamen ortadan kalktı.

Bu fırka kendilerine karşı gelenleri müşrik kabul ederler ve kanlarını helal sayarlardı. Kendilerine muhalif olanların çocuklarının ebediyen cehennemlik olduğunu kabul ederlerdi. Bunlar zinadaki recm cezasını kabul etmezlerdi. İftira cezasını yalnız namuslu kadınlara iftira edenlere uygulamışlardır. Namuslu erkeklere iftira edenlere bu ceza uygulanmamıştır. Onlar peygamberlerin küçük ve büyük günah işleyebileceklerini kabul ederlerdi. Bu görüşleri kendi içinde çelişkilidir, çünkü onlara göre peygamber günah işlerse kafir olabilirdi.

2) *Necedat*: Bunlar Hanife kabilelerinden Necde b. Uveymir'e bağlı olanlardır. Bu fırka Bahreyn, Hadramut, Yemen ve Taif bölgesini istila etti. Ancak buralarda kendi aralarındaki çekişmeler yüzünden birliklerini sağlayamadılar.

Bu fırka günah işleyenin kafir sayılması prensibini kabul etmedi. Halife tayininin dinen vacip olmadığını, umumun menfaatini gerektirdiğinde vacip olduğunu ileri sürdü. Bunlara göre Müslümanlar aralarında hakkı tavsiye edebilir ve yerine getirebilirlerse halife tayin etmeleri gereksiz olur. Onlara göre bir kişi, kanının akma tehlikesi varsa kimliğini gizleyebilir ve kendini Ehl-i Sünnet gösterebilir.

3) *Sufriyye*: Bunlar Ziyad b. El- Esfer'e tabi olanlardır. Onlar büyük günah işleyenlerin ebedi

cehennemde kalacakları görüşüne kısmen karşı çıkmışlardır. Bu fırka Müslümanların kanının akatılmasını helal görmemiş, muhaliflerin oturdukları yerleri dâr-ül harp saymamış, kadınlar ve çocukların esir alınmasına cevaz vermemiş, iktidar ordusundan başkası ile çarpışmayı caiz saymamışlardır.

4) *Acâride*: Bunlar, Abdülkerim b. Acred'e tabi olanlardır. Bu fırka Necedat fırkasından ayrılmıştır. Bu nedenle görüşleri Necedat fırkasına çok yakındır. Muhaliflerin malını kendileriyle savaşmadıkça mübah görmemişler ve ancak kendileri ile savaşmaları halinde öldürölmelerini caiz görmüşlerdir. Haricilerin bulundukları yerlere hicret etmesinin farz değil fazilet olduğunu, hicret etmeyenlerin büyük günah işlemedikleri sürece mümin sayılmaları gerektiğini kabul ettiler. Bu fırka da birçok meselede kendi aralarında ihtilafa düştüler ve bunun sonunda bölündüler.

5) *İbadîyye*: Bunlar Abdullah b. İbad'a bağlı olanlardır. Bu fırka Haricilerin en ılımlı olanı, düşünce bakımından İslam'a en yakını, sapıklık ve aşırılıktan en uzak olanıdır. Bu nedenle uzun süre yaşayabilirmiştir. Bunlar arasından seçkin alimler çıkmıştır. Bugün halen İbadiyenin bir kısmı Fas'taki Batı Sahra'nın vahalarında, diğer bir kısmı da Zengibar' da yaşamaktadır.

Bu fırkanın kendilerine ait fıkhi görüşleri vardır. Bunlara göre:

- > Kendilerine karşı çıkan Müslümanların kanını akıtmak haramdır.
- > Kendileri ile savaşıyan Müslümanların mallarından sadece atlar, silahlar ve harp malzemeleri ganimet malı olarak helaldir, diğerleri haramdır.
- > Kendilerine karşı çıkanların şahitlikleri caizdir, onlarla evlenilir ve miras alınır, verilir.

Müslüman sayılmayan Harici fırkalar

Hariciler aşırılıkları nedeniyle, içlerinde İslam'la hiç alakası olmayan, Kitap ve Sünnete tamamen ters düşen gruplar ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

1) *Yezidiye*: Bunlar Yezid b. Enîse el-Harici'ye tabi olanlardır. Bunlar önce İbadiye fırkasındandılar. Fakat sonradan, Fars'lardan bir peygamber gönderileceği ve Hazreti Muhammed'in şeriatının hükmünün kaldırılacağını iddia ettiler.

2) *Meymuniye*: Bunlar Meymun el-Acredi'ye tabi olanlardır. Meymun, kişinin evlatlarının kızlarıyla, kız ve erkek kardeşlerinin çocuklarının kızları ile evlenmesinin helal olduğunu kabul etmiştir. Kuran'daki Yusuf Suresi'ni inkar ederler. Bu sureyi bir aşk hikayesi olarak değerlendirirler.

Hariciliğin bugünkü yansımaları

Dini şiddetin fikri arka planı olan hariciliğin günümüzde de yansımaları görülmektedir. Haricilik İslam düşünce tarihinde ortaya çıkan ilk siyasi, dini fırkadır. Var olduğu her dönemde marjinal bir hareket olmanın ötesine geçememek ile birlikte, hemen her asırda farklı isim ve görüntülerle varlığını devam ettirebilmişlerdir. Bugün de aynı zihniyet ile hareket eden, bunlara benzer marjinal yapılanmalar birçok İslam ülkesinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu bağlamda harici mantığı veya zihniyeti tarihe mal olmuş, kaybolmuş ve yok olmuş değildir. Benzer sosyal, ekonomik ve dini şartlar altında aynı zihniyetin ortaya çıkması beklenen bir şeydir.

Hariciliğin ortaya çıkmasında sosyal değişim ve özellikle şehirleşme sürecinin etkili olduğu görülür. Bedeviler hayatı kabile merkezlidir. Kendi dışındakilere güvenmeyen ve onları düşman gören bir anlayışa sahiptirler. Haricilerin sahip oldukları zihniyet kendi içlerinde de geçerlidir. Örneğin Nafi bin Ezrak kendisi ile birlikte Emevilere karşı isyan etmeyen Basra Haricilerini ve liderleri Abdullah b. İbad'ı tekfir etmiştir. Bu özellik onların birçok gruplara bölümlerine neden olmuştur.

Hariciler “emri bil maruf” ve “cihat” esaslarına dayanarak İslam adına şiddet ve terörü temellendirdiler. Ancak Ehl-i Sünnet alimler, zor kullanmanın bu prensibi kullanmada caiz olmadığına ittifak halindedirler. Örneğin Ebu Hanife bu prensip adına İslam ümmetinin başında bulunan ve ümmetin birliğini temsil eden devlet başkanına karşı isyan eden, silahlı mücadeleye girişen ve böylece cemaatin birliğini tehlikeye sokanlar için islahattan çok ifsat ettiklerini belirtir. Bu nedenle de Haricileri şiddetle kınamıştır.

Dini metinler kendi bütünlüğü ve varlık gayesi dikkate alınmadan, kısmi bir bakış ile ele alındığında, bazı art niyetli kimseler için bir şiddet, terör gerekçesi olabilmektedir. Bu zihniyet maalesef bugün de devam etmektedir. Günümüzde farklı yerlerde, farklı isimlerle, aynı mantık ile hareket eden gruplara rastlanmaktadır.

Özellikle sömürge hayatı yaşamış İslam ülkelerinin kurtuluş mücadelelerinde dini inançlar ilham kaynağı olmuştur. Bu durum toplumların daha sonraları İslam'ı sert bir şekilde yorumlamasına neden olmuştur. Batı'ya karşı radikal bir mücadelenin sebebini oluşturmuştur. “Fitne kalkıp din Allah'ın oluncaya dek savaşın” mealindeki ayetler istismar edilerek masum insanlar birer ölüm makinesi haline getirilmişlerdir. Bu motifle devşirilen Müslüman

gençler, İslam ülkelerinde fitne çıkarmaya çalışanlar tarafından kullanılmıştır. İşid, Hizbullah, El- Kaide gibi örgütler bugünün Haricileri olarak değerlendirilebilir. Bu grupların genel karakterleri Harici olarak tanımlanan fırkalara her bakımdan büyük benzerlikler göstermektedir. Aynı bağlamda, günümüzdeki Cihadî Selefilik anlayışı da Haricilik anlayışına paralel bir düşüncedir.”

Yorum ve Eleştirileriniz için: <mailto:oryanmh@gmail.com>

[Ana Sayfa](#)

[Yorumlar](#)

